

## ارزیابی عملکرد دهیارها در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش کردیان - شهرستان جهرم)

وحید ریاحی: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران  
صدیقه کرمی نسب<sup>۱</sup>: کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

### چکیده

از سال ۱۳۷۷ که نخستین اقدامات برای ایجاد مدیریت روستایی در کشور انجام شد تاکنون فعالیت‌های گسترده‌ای از سوی دهیاری‌ها در روستاهای کشور صورت گرفت. تا حدی که در سال‌های اخیر دهیاری‌ها محرک و زمینه‌ساز توسعه کالبدی- فضایی روستاها شناخته می‌شوند. هدف اصلی این پژوهش بررسی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه کالبدی- فضایی سکونتگاه‌های روستایی در بخش کردیان شهرستان جهرم است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی- تحلیلی است و برای گردآوری اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. ابزار پژوهش پرسشنامه مربوط به دهیاران و سرپرست خانوار است که قبل و بعد از تشکیل دهیاری آن را مطالعه کرده است. جامعه آماری ساکنان روستاهای بخش کردیان و جامعه نمونه از ۶ روستای منتخب با ۱۶۷۲ خانوار تعیین شده و بر اساس روش نمونه‌گیری کوکران حجم نمونه برابر ۳۰۰ نفر برآورد گردید. برای تحلیل داده‌های از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد از دیدگاه دهیاران، تغییرات چشمگیری در روستاها در شاخص‌های کیفیت ساخت و ساز و تثبیت و سند دار شدن املاک در روستا صورت گرفته و در زمینه شاخص‌های اداری- انتظامی و خدمات آموزشی تغییرات اندکی مشاهده می‌شود. از دیدگاه خانوارهای ساکن روستا، در بررسی عملکرد دهیاران، بهسازی و مقاوم‌سازی مساکن و کیفیت خدمات عمومی روستا مثبت و مکانیابی خدمات و تأسیسات منفی بوده است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی، دهیاری، توسعه روستایی، مدیریت روستایی، بخش کردیان.

<sup>۱</sup> . نویسنده مسئول: sedighekarami29@yahoo.com ۰۹۳۶۲۷۷۹۰۷۵

**بیان مسأله:**

فرایند توسعه از موضوعات مهم مورد بحث سرزمین‌ها، بویژه کشورهای در حال توسعه است. تحقق توسعه نیز مستلزم بهره‌گیری از استعداد و توان و حضور فعالانه مردم و مشارکت آنها در مراحل توسعه است (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴). خط مشی توسعه روستایی را می‌توان بهبود زندگی اجتماعی و اقتصادی روستائیان دانست که نیازمند مدیریتی کارآمد است (مه‌دوی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۳). در ایران مدیریت روستایی تحولات گوناگونی را پشت سر گذاشته است. در معیارهای مدیریت سنتی روستایی ایران، مدیریت متمرکز و ناهمگون با نظارت ضعیف و غیر رقابتی نمایان بوده و در مدیریت نوین روستایی ضابطه و آموزش مستمر، نظارت مستمر، برنامه‌ریزی هدفمند و راهکارهای شفاف چشمگیرتر است. بدون شک فضای کالبدی و فیزیکی روستا و محیط طبیعی اطراف آن شکل اولیه فضای زیست انسانی جوامع روستایی را شکل می‌دهد (کرمی - نسب، ۱۳۹۱: ۲۸)، و اساس پیشرفت جوامع در همه دوران‌های تاریخی زندگی انسانی، رشد همین جوامع روستایی بوده است که در طول تاریخ همواره به نوعی با مدیریت نسبتاً سازمان یافته و کارکرد مؤثر همراه بوده است. در ایران، خاستگاه اولیه مدیریت روستایی نوین را می‌توان از سال ۱۳۷۷ به بعد دانست. بطوری‌که اگرچه شورای اسلامی روستا پس از انقلاب اسلامی در روستاها به فعالیت پرداخت، اما از این سال به بعد با اجرای قانون اساسی کشور، مدیریت روستایی و شورای اسلامی روستایی و سپس نهاد مدیریتی دهیاری‌ها شکل گرفت و عملاً روستاهای کشور از این نهاد مدیریتی برخوردار شدند. تشکیل دهیاری‌ها و شکل‌گیری مدیریت اجرایی در سطح روستاها، زمینه مناسبی را برای اجرای برنامه‌ها و پروژه‌ها در نواحی روستایی، و بویژه طرح‌های هادی روستایی و موفقیت اجرای آنها فراهم ساخته است. در گذشته فقدان مدیریت واحد و یکپارچه، مشکلات بسیاری را در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های روستایی مانند بهسازی و هادی روستایی فراهم می‌کرد و این مسئله در عدم توفیق نسبی این طرحها مؤثر بود. ولی با ایجاد دهیاری در روستاها، همانند شهرداری‌ها این نهاد مسئول اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها در روستاهاست، امری که می‌تواند با مشارکت مردم و دیگر دستگاههای اجرایی، به شکل مطلوبی به اجرا در بیاید (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۳۰).

مطالعات انجام شده از جمله (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۰) و همچنین (فال سلیمان و همکاران، ۱۳۹۰) در رابطه با این موضوع نشان می‌دهد شیوه نوین مدیریت روستایی در ایران را باید یک گام بسیار مثبت و مؤثر در راستای عمران و آبادی روستاها تلقی نمود. حال با گذشت بیش از ۱۵ سال از تأسیس نهاد مدیریتی دهیاری در سکونتگاه‌های روستایی، ارزیابی عملکرد این نهاد به نظر ضروری می‌نماید. با ذکر اینکه امروزه دهیاری‌ها می‌توانند به عنوان بازوی اجرایی در روستاها در زمینه عمرانی و خدمات نقش کلیدی را ایفا نمایند و نظر به اینکه بحث مدیریت روستایی همواره یکی از مباحث مهم و اساسی در زمینه توسعه روستایی بوده و جوامع روستایی تغییرات و تحولات گوناگونی در این زمینه به خود دیده است، هدف اصلی این پژوهش بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاری‌ها در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی در بخش کردیان شهرستان جهرم از نگاه مردم و ساکنین روستا است. در این تحقیق، سعی بر این است که نقش دهیاران به عنوان مدیران روستایی در سطح خرد مورد مطالعه قرار گیرد. با توجه به مطالب ذکر شده سؤال و فرضیه اصلی تحقیق به شرح زیر بیان می‌شود:

- عملکرد دهیارها به عنوان مدیران روستا در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاههای روستایی در بخش کردیان در شهرستان جهرم تا چه اندازه موفق بوده است؟
- به نظر می‌رسد که عملکرد دهیارها به عنوان مدیران اجرایی در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاههای روستایی موفق بوده است.

**ادبیات نظری:**

نابرابری‌های فضایی - منطقه‌ای امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تشدید ناپایداری توسعه ملی مطرح است (مؤمنی، ۱۳۹۱: ۵۷). برای برطرف ساختن این نابرابری توجه به سکونتگاه‌های روستایی و حرکت توسعه‌زا در این سکونتگاه‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است. توسعه در مفهوم کلی خود به مبنای ارتقای سطح مادی و معنوی جامعه انسانی و ایجاد شرایط مناسب یک زندگی سالم برای تمامی افراد جامعه است. توسعه روستایی فرایندی چند بعدی است که با بهره‌گیری از ساز و کارهایی چون

برنامه‌ریزی، سازماندهی، تقویت خوداتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستائیان تلاش می‌نماید که در آنها قدرت، توان، اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان تقویت نماید تا به واسطه بتواند وضعیت موجودشان را به مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهند (ازکیا، ۱۳۸۴: ۳۷). با بررسی تجارب کشورهای گوناگون در برنامه‌ریزی توسعه روستایی از دهه ۱۹۵۰ تاکنون می‌توان رویکردها و راهبردهای مورد استفاده در این زمینه را تفکیک و مشخص کرد. به طور کلی، رویکردهای به کار رفته در این زمینه را می‌توان به رویکردهای اقتصادی، رویکردهای اجتماعی، رویکردهای کالبدی- فضایی و رویکرد جامع طبقه‌بندی کرد (رضوانی، ۱۳۸۳: ۹۴). در این تحقیق به رویکرد کالبدی- فضایی پرداخته شده است. این رویکرد که بر ابعاد مکانی برنامه‌ریزی توسعه، به ویژه در زمینه‌های موقعیت، فاصله‌یابی، مقیاس و اندازه، توزیع و پراکنده و سلسله مراتب تأکید دارد. توجه به ابعاد مکانی- فضایی برنامه‌ریزی توسعه روستایی از دهه ۱۹۷۰ شروع شد و از جمله راهبردهای عمده این رویکرد، راهبرد مراکز رشد روستایی، راهبرد مراکز برنامه‌ریزی، راهبرد توسعه روستا- شهر و راهبرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی است (رضوی، ۱۳۸۳: ۱۱۲).

در این رویکرد توجه به اصلاح ساختار کالبدی به همراه ارتقاء نقش مشارکتی و مدیریتی روستائیان و توجه به رشد و توسعه ظرفیت‌های اشتغال‌زایی با تأکید بر داده‌های بومی و محلی و اصلاح الگوی استقرار از اهداف مهم ناشی از نگرش تلفیقی و فضایی بدون برنامه‌ریزی و ترکیبی کردن فعالیت‌ها است. این برنامه خط مشی‌های را در غالب رویکرد فوق مورد توجه قرار می‌دهد: بهره‌برداری مناسب و مطلوب از منابع طبیعی؛ مطالعه و طراحی ساختار فضایی؛ تأکید بر توسعه صنعت در فضاهای روستایی؛ اصلاح ساختار کالبدی روستاها با تأکید بر مطالعه‌ی طرح‌های بهسازی و نظارت بر آنها در مراکز روستایی با جلب مشارکت مردم؛ بهبود الگوی ساخت و ساز مسکن روستایی (آسایش، ۱۳۸۲: ۱۲۳). در این میان مدیریت روستایی فرایند چند جانبه‌ای است که شامل سه رکن، مردم، دولت و نهادهای عمومی است. در این فرایند با مشارکت مردم و از طریق تشکیلات، سازمان‌های روستایی و برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تدوین و اجرا گردیده و تحت ارزشیابی قرار می‌گیرد (نعمتی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۶۳). با عنایت به تعریف مدیریت به صورت عام، می‌توان مدیریت روستایی را برنامه‌ریزی برای روستا، سازمان دهی اقدام توسعه‌ای و هماهنگی و نظارت بر اقدامات انجام شده دانست (دربان آستانه، ۱۳۸۴: ۱۴). به عبارت دیگر، مدیریت روستایی علم «تلفیق و تنظیم عوامل مختلف طبیعی، انسانی، اقتصادی و ... در جامعه روستایی» است (طالب، ۱۳۷۶: ۵). در سیستم جدید مدیریتی کشور، مدیریت روستاها به شوراها و دهیاری‌ها سپرده شده است. قانون تأسیس دهیاری‌های خودکفا در روستاهای کشور در یک ماده و سه تبصره در تیرماه ۱۳۷۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی و پس از دو سال در بهمن ۱۳۸۰ اساسنامه تشکیلات و سازمان دهیاریها به تصویب هیئت وزیران رسید. با تصویب این مقررات در کنار قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشور، زمینه‌های قانونی لازم برای شکل‌گیری و تحقق نهاد جدید مهمی در جامعه روستایی کشور تکمیل شد. در بیان کلی، دهیاری‌ها به عنوان سازمان‌های عمومی غیردولتی که اداره امور محلی را با نظارت روستائیان از طریق شوراهای اسلامی روستا به انجام می‌رسانند. بدیهی است که شکل‌گیری نهادی رسمی و قانونی برای تثبیت امور عمومی در روستاها برای اولین بار در قالب دهیاری تجلی یافت (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۸۷).

بر اساس اطلاعات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های وزارت کشور، در خرداد ۱۳۸۷، تعداد ۲۱۶۶۲ دهیاری در سراسر کشور تشکیل شده‌اند. تأسیس دهیاری در روستاها را می‌توان نقطه عطفی در تاریخ مدیریت روستایی به شمار آورد، زیرا از هنگام دخالت دولت در مدیریت روستایی و تأسیس انجمن ده، همواره مدیریت امور روستا بر عهده انجمن یا شورای ده بود، اما با تأسیس دهیاری علاوه بر شورا در حال حاضر دو نهاد مدیریت در روستا وجود دارد. آنچه بدیهی است این موضوع است که الگوی تأسیس دهیاری در روستاها برگرفته از ساختار کنونی مدیریت شهری کشور است که دو نهاد شورای شهر و شهرداری در آن حضور دارند (ایمانی جاجرمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۲۴۰). دهیاریها از بدو تشکیل تاکنون با استفاده از همیاری و مشارکت مردم و کمک‌های دولتی به منظور رفع نیازمندی‌های عمومی و توسعه معیار اقداماتی انجام داده‌اند. اجرای طرح هادی روستایی، برنامه خدمات عمومی و برنامه خدمات اجتماعی- اقتصادی، سه فعالیت عمده دهیاری‌ها را تشکیل می‌دهد (صیدالی و همکاران، ۱۳۹۰: ۸۰). تشکیل دهیاری‌ها و شکل‌گیری مدیریت اجرایی در سطح روستاها، زمینه مناسبی را برای اجرای

طرح‌های هادی روستایی و موفقیت اجرای آنها فراهم ساخته است. در گذشته نبود مدیریت واحد و یکپارچه، مشکلات بسیاری را در فرآیند تهیه و اجرای طرح هادی روستایی فراهم می‌کرد و این مسئله در عدم توفیق نسبی این طرح‌ها بسیار مؤثر بود. ولی در روستاهای دارای دهیاری، دهیاری همانند شهرداری مسئول اجرای این طرح‌ها است و می‌تواند با مشارکت مردم، و دیگر دستگاه‌های اجرایی، این طرح‌ها را اجرا نماید. وظیفه بنیاد مسکن در این زمینه طبق تفکیک وظایف انجام شده، صرفاً تهیه و نظارت بر اجرای این طرح‌ها است. در واقع همان تفکیک وظایفی که بین شهرداری و سازمان مسکن و شهرسازی در زمینه تهیه طرح و اجرای طرح‌های توسعه شهری وجود دارد، بین دهیاری و بنیاد مسکن نیز در زمینه تهیه و اجرای طرح هادی بهسازی روستایی به وجود آمده است.

بنابراین فعالیت دهیارها در چارچوب ۳ برنامه اصلی مطرح است، اجرای طرح هادی روستا که برنامه پنج ساله هم جزء آن است، برنامه اجتماعی و اقتصادی و برنامه خدمات عمومی. هر برنامه نیز چند طرح دارد که جمعاً ده طرح است از جمله وظایف دهیارها، پیشنهاد پروژه‌های عمرانی در قالب طرح‌های فوق به شورای اسلامی روستا و پس از تأیید شورا و بخش‌داری و امضای فرمانداری ارائه مکتوب طرح به معاونت عمرانی استانداری و اخذ اعتبارات لازم از سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور و اجرای پروژه با نظارت فنی بخش‌داری، فرمانداری و معاونت عمرانی استانداری است (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۴۴).

### روش تحقیق:

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است. روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی می‌باشد، در گام نخست از مطالعات کتابخانه‌ای-اسنادی استفاده شده است، سپس در ادامه کار جهت دستیابی به اهداف تحقیق مطالعه‌ی میدانی صورت گرفته است. ابزار پژوهش نیز پرسشنامه مربوط به دهیاران، شوراها و سرپرست خانوار می‌باشد. بر اساس شاخص‌های جدول شماره ۱، سؤالات مربوط به پرسشنامه دهیار، شورا و سرپرست خانوار تدوین گردید. تعیین شاخص‌ها در بعد کالبدی-فضایی بر حسب وظایف و حوزه فعالیت دهیاری‌ها بوده است. پرسشنامه آزمون فرضیه هر کدام شامل چند گویه یا سؤال بسته می‌شود و بوسیله طیف لیکرت یا رتبه‌ای از ۵ قسمت مساوی تشکیل شده تا پاسخگو گرایش خود را در سؤالات مشخص نماید. طیف از گرایش خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد می‌باشد. با توجه به مطالب ارائه شده، مدل مفهومی تحقیق در ذیل ترسیم شده است. روش تحلیل بصورت قبل و بعد از تشکیل دهیاری بوده است. که با مقایسه شرایط قبل و بعد از تشکیل دهیاری عملکرد دهیارها در توسعه کالبدی-فضایی مورد مطالعه قرار گرفته شد. با توجه به بررسی مقدماتی بعمل آمده، تعداد کل خانوارهای ساکن در ۶ روستای بخش کردیان ۱۶۷۲ خانوار است که ابتدا بوسیله روش نمونه‌گیری کوکران حجم نمونه‌ای برابر ۳۰۰ نفر برآورد گردید. برای تعیین اعتبار پرسشنامه مربوط به دهیاران تعداد ۳۰ پرسشنامه بین دهیاران و شوراها و همچنین برای تعیین اعتبار پرسشنامه مربوط به خانوارها تعداد ۳۰۰ پرسشنامه بین خانوارهای روستاهای دارای دهیاری بخش کردیان شهرستان جهرم توزیع گردید. پس از نمونه‌گیری و مشخص شدن افراد نمونه، بین آنها توزیع و توسط آنها تکمیل شده است، آنگاه در بخش تحلیلی در ارتباط با مؤلفه‌های اصلی تحقیق که در قالب فرضیه تحقیق مطرح بود اقدام به آزمون فرضیه و برای تجزیه تحلیل داده‌های پرسشنامه نیز از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

### معرفی محدوده مورد مطالعه:

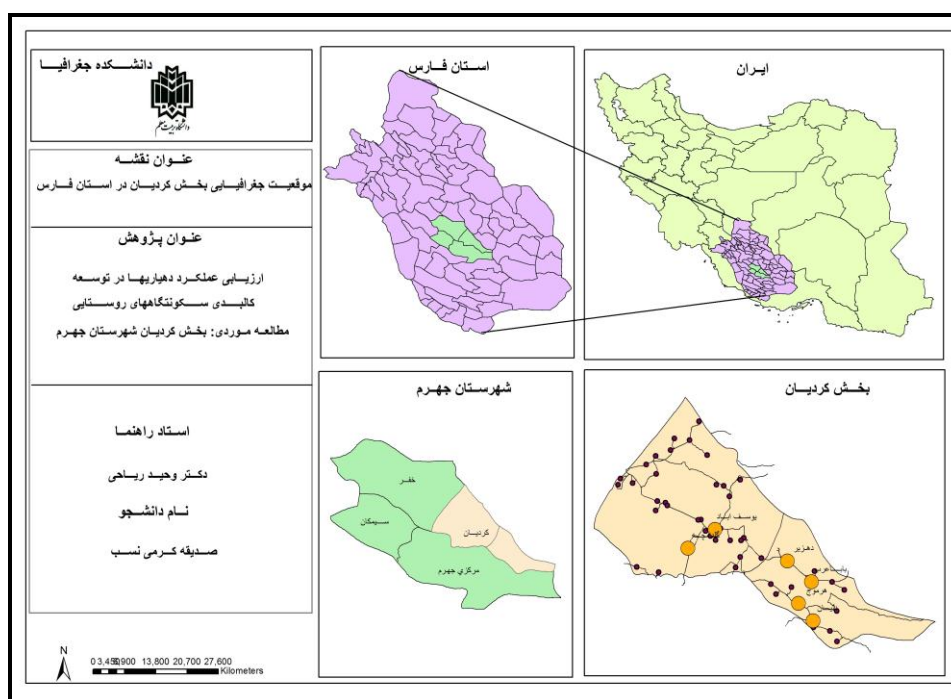
شهرستان جهرم در نیمه جنوبی استان فارس بین ۵۲ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۵۳ درجه ۸۵ دقیقه طول شرقی و ۲۸ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۱۰ دقیقه عرض شمالی واقع شده، از شمال به شهرستان‌های فسا و شیراز از شرق به فسا و زرین دشت از جنوب به شهرستان لار و قیروکارزین از مغرب به شهرستان فیروزآباد محدود می‌باشد. (شکل شماره ۱). بر اساس آخرین تقسیمات کشوری این شهرستان دارای ۴ نقطه شهری به نامهای جهرم، قطب آباد، خاوران و باب انار و چهار بخش (بخش مرکزی، بخش خفر، بخش سیمکان و بخش کردیان که محدوده مورد مطالعه این تحقیق است شامل دهستانهای قطب آباد و علویه) می‌باشد. با توجه به سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت بخش کردیان ۱۳۸۰۰ نفر دارای دو دهستان به نام علویه و قطب آباد و ۴۵ آبادی و ۸ روستا، که ۶ روستای آن دارای دهیاری فعال شامل موسویه، علویه، گلدامچه، یوسف آباد، دنیان و

هرموج است. جمعیت این ۶ روستا ۵۸۷۳ نفر و ۱۶۷۲ خانوار است، که به بررسی و ارزیابی عملکرد دهیارها در توسعه کالبدی-فضایی در این روستاها پرداخته شده است. (جدول شماره ۱).

جدول ۱- تعداد جمعیت، خانوارها و سال تأسیس دهیاری

ردیف	روستا	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	سال تأسیس دهیاری
		۱۳۹۰	۱۳۹۰	دهیاری
۱	موسویه	۲۱۲۷	۶۱۳	۱۳۸۲
۲	علویه	۱۹۹۲	۵۵۱	۱۳۸۲
۳	گلدامچه	۵۵۳	۱۶۳	۱۳۸۴
۴	یوسف آباد	۳۳۰	۸۴	۱۳۸۷
۵	دنیان	۲۲۰	۶۸	۱۳۸۴
۶	هرموج	۶۵۱	۱۹۳	۱۳۸۴
	جمع	۵۸۷۳	۱۶۷۲	

منبع: خانه بهداشت روستاها، بخشداري کردیان، ۱۳۹۱.



شکل ۱- نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه بخش کردیان

### یافته‌های توصیفی:

سن: از مجموع ۳۰۰ خانوار بررسی شده، ۱۲۶ خانوار (۴۲/۰) در گروه سنی ۲۰-۳۰ سال قرار دارند که بیشترین فراوانی است و ۲۳ خانوار (۷/۷) نیز در گروه سنی ۵۱-۶۰ سال قرار دارند که کمترین فراوانی را شامل می‌شود. در واقع ۷۲ درصد از افراد پاسخگو زیر ۴۰ سال داشته‌اند. همچنین بر اساس نتایج به دست آمده مربوط به گروه دهیارها نیز ۱۰ نفر (۳۳/۳) در گروه سنی ۳۱-۴۰ سال قرار دارند که بیشترین فراوانی را شامل می‌شود و ۵ نفر (۱۶/۷) هم در گروه سنی ۵۱-۶۰ سال قرار دارند که کمترین فراوانی را شامل می‌شود. (جدول شماره ۲).

جدول ۲- آمار توصیفی پاسخگویان بر حسب سن

سن	خانوارها		دهیارها و شوراهای	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
۲۰-۳۰ سال	۱۲۶	۴۲/۰	۶	۲۰/۰
۳۱-۴۰ سال	۹۱	۳۰/۳	۱۰	۳۳/۳
۴۱-۵۰ سال	۶۰	۲۰/۰	۹	۳۰/۰
۵۱-۶۰ سال	۲۳	۷/۷	۵	۱۶/۷
مجموع	۳۰۰	۱۰۰/۰	۳۰	۱۰۰/۰

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

جنس: با توجه به اطلاعات جدول شماره ۳ توزیع فراوانی و درصد مربوط به متغیر جنسیت نشان داده شده که در گروه خانوارها ۷۳ درصد از پاسخگویان را زنان و ۲۷ درصد هم مردان تشکیل می‌دهند. در گروه دهیارها نیز ۹۰ درصد از آنان مردان و ۱۰ درصد را زنان شامل می‌شوند.

جدول ۳- آمار توصیفی پاسخگویان بر حسب جنسیت

جنسیت	خانوارها		دهیارها و شوراهای	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
زنان	۸۱	۲۷/۰	۳	۱۰/۰
مردان	۲۱۹	۷۳/۰	۲۷	۹۰/۰
کل	۳۰۰	۱۰۰/۰	۳۰	۱۰۰/۰

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱

### یافته‌های تحلیلی تحقیق:

#### ارزیابی دهیاران در مورد میزان توسعه کالبدی- فضایی روستاها:

برای سنجش عملکرد دهیاری‌ها در زمینه کالبدی- فضایی از ۳۰ گویه استفاده شده که عملکرد دهیاران را در مقایسه قبل و بعد از تشکیل دهیاریدر بر می‌گیرد. بنابر داده‌های جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود که کمترین میزان تغییر وضعیت مربوط به کیفیت دسترسی به خدمات اداری- انتظامی با ۰/۹۶ است. به عبارت دیگر، در روستاهای مورد مطالعه، دهیاری‌ها کمترین تلاش را در جهت دسترسی به خدمات اداری - انتظامی انجام داده‌اند. بعد از این گویه، کمترین تغییر وضعیت مربوط به کیفیت دسترسی به خدمات آموزشی با میزان ۱/۰ می‌باشد. اما بیشترین میزان تغییر مربوط به گویه تجهیز و بهسازی معابر موجود با ۲/۹۳ میزان تغییر و گویهی صدور پروانه ساختمانی و نظارت بر ساخت و ساز ۲/۵۷ است. نتایج نشان می‌دهد که دیدگاه دهیارها نسبت به عملکرد دهیاری در زمینه کالبدی- فضایی مثبت بوده است. در مجموع با بررسی گویه‌ها می‌توان گفت که بعد از تشکیل دهیاری از نظر کالبدی- فضایی روستاهای مورد بررسی پیشرفت نسبی داشته است.

جدول ۴- وضعیت گویه های کالبدی- فضایی روستاها قبل و بعد از تشکیل دهیاری از دیدگاه دهیاران

ردیف	مولفه های کالبدی - فضایی	میانگین قبل از تشکیل دهیاری ها	میانگین بعد از تشکیل دهیاری ها	میزان تغییر وضعیت
۱	کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی- مذهبی	۲/۰۳	۳/۳۶	+۱/۳۳
۲	کیفیت دسترسی به خدمات آموزشی	۲/۲۶	۳/۲۶	+۱/۰
۳	کیفیت دسترسی به خدمات بهداشتی- درمانی	۲/۰۰	۳/۳۳	+۱/۳۳
۴	کیفیت دسترسی به خدماتی- رفاهی	۱/۷۶	۲/۹۰	+۱/۱۴
۵	کیفیت دسترسی به خدمات اداری- انتظامی	۱/۲۳	۳/۱۶	+۰/۹۶
۶	کیفیت دسترسی به خدمات تجاری	۱/۸۰	۲/۹۰	+۱/۱
۷	کیفیت دسترسی به خدمات عمومی روستایی	۱/۹۳	۳/۲۰	+۱/۲۷
۸	کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی روستا	۲/۱۶	۳/۵۶	+۱/۴
۹	ایجاد و گسترش خیابان و میداين	۱/۷۳	۳/۲۶	+۱/۵
۱۰	تسطیح و توسعه معابر در روستا	۱/۸۰	۳/۴۳	+۱/۶۳
۱۱	کیفیت راههای ارتباطی روستا	۱/۹۳	۳/۳۶	+۱/۴۳
۱۲	تجهیز و بهسازی معابر موجود	۱/۷۳	۳/۲۳	+۲/۹۳
۱۳	نگهداری از تأسیسات عمومی و اموال و دارایی	۱/۷۳	۳/۶۰	+۱/۸۷
۱۴	ایجاد و احداث تأسیسات تبدیلی	۱/۴۰	۲/۵۳	+۱/۱۳
۱۵	جمع آوری و هدایت آبهای سطحی	۱/۷۰	۳/۵۳	+۱/۸۳
۱۶	مکانیابی مناسب خدمات	۱/۶۰	۳/۳۶	+۱/۷۶
۱۷	کیفیت ساخت وساز مسکن روستا	۱/۷۰	۴/۰۳	+۲/۳۳
۱۸	تثبیت و سنددار شدن املاک در روستا	۱/۴۶	۳/۷۶	+۲/۳
۱۹	صدور پروانه ساختمانی و نظارت بر ساخت وساز	۱/۳۶	۳/۹۳	+۲/۵۷
۲۰	بهسازی و مقاوم سازی مسکن	۱/۶۳	۳/۷۰	+۲/۰۷
۲۱	تسهیل فرایند همکاری با جهاد کشاورزی	۱/۸۶	۳/۴۰	+۱/۵۴
۲۲	تسهیل فرایند همکاری با بخشداری و شورا	۱/۸۶	۳/۷۶	+۱/۹
۲۳	تسهیل فرایند همکاری با سازمان میراث فرهنگی	۱/۷۰	۲/۹۰	+۱/۲
۲۴	تسهیل فرایند همکاری با بنیاد مسکن	۱/۹۶	۳/۹۰	+۱/۹۴
۲۵	تسطیح انهار عمومی و مجاری آنها و فاضلاب و...	۲/۱۶	۳/۷۶	+۱/۶
۲۶	امداد رسانی در مواقع بحرانی	۱/۷۳	۳/۱۳	+۱/۴
۲۷	پیگیری تهیه و اجرای طرح هادی روستا	۱/۵۶	۳/۵۳	+۱/۹۷
۲۸	حدود حفظ بناها و آثار باستانی روستا	۱/۴۳	۳/۱۰	+۱/۶۷
۲۹	ایجاد و گسترش فضای سبز در محیط روستا	۱/۵۳	۳/۱۳	+۱/۶
۳۰	گزارش پیشرفت یا عدم پیشرفت فیزیکی طرح ها به شورا و بخشدار و پیشنهاد راهکارهای مناسب در اجرای آن ها	۱/۵۶	۳/۵۶	+۲/۰

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

#### ارزیابی عملکرد دهیارها از دیدگاه خانوارها در روستاها:

برای سنجش عملکرد دهیاری‌های در زمینه کالبدی- فضایی از نظر سرپرست خانوارها ۲۴ گویه مطرح شده است و با میانگین تغییرات گویه‌ها در مقایسه شرایط قبل و بعد از تشکیل دهیاری، عملکرد دهیاری مورد سنجش قرار گرفته است. بنا بر بررسی‌های انجام شده، در روستاهای مورد مطالعه، در سه گویه از مجموع گویه‌های کالبدی- فضایی در دو بازه زمانی قبل و بعد از تشکیل دهیاری‌ها تغییرات زیادی صورت گرفته و کمترین میزان تغییر وضعیت مربوط به گویه‌های ایجاد و احداث تأسیسات تبدیلی (۰/۶۵) و مکانیابی مناسب خدمات (۱/۱۷) است. بیشترین میزان تغییر مربوط به گویه‌های بهسازی و مقاوم-

سازی مسکن روستا با (۳/۲۵)، میزان و صدور پروانه ساختمانی و نظارت بر ساخت و ساز با (۲/۴۷) و میزان و کیفیت ساخت و ساز با میانگین (۲/۴۲) است. نتایج نشان می‌دهد که: دیدگاه مردم نسبت به عملکرد دهیاری در زمینه کالبدی- فضایی مثبت بوده است. با بررسی گویه‌های مندرج در جدول شماره ۵ می‌توان گفت که بعد از تشکیل دهیاری‌ها از نظر کالبدی- فضایی روستاهای مورد بررسی پیشرفت قابل توجهی داشته است.

جدول ۵- وضعیت گویه‌های کالبدی- فضایی روستاها قبل و بعد از تشکیل دهیاری از دیدگاه خانوارها

ردیف	مؤلفه‌های کالبدی - فضایی	میانگین قبل از تشکیل دهیاری‌ها	میانگین بعد از تشکیل دهیاری‌ها	میزان تغییر وضعیت
۱	کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی - مذهبی	۱/۹۲	۳/۵۴	+۱/۶۲
۲	کیفیت دسترسی به خدمات آموزشی	۲/۰۳	۳/۵۱	+۱/۴۸
۳	کیفیت دسترسی به خدمات بهداشتی - درمانی	۱/۸۴	۳/۷	+۱/۸۶
۴	کیفیت دسترسی به خدماتی- رفاهی	۱/۷۶	۳/۰۷	+۱/۳۱
۵	کیفیت دسترسی به خدمات اداری- انتظامی	۱/۵۷	۳/۰۱	+۱/۴۴
۶	کیفیت دسترسی به خدمات تجاری	۱/۷۸	۳/۰۲	+۱/۲۴
۷	کیفیت دسترسی به خدمات عمومی روستایی	۱/۸۵	۴/۰۴	+۲/۱۹
۸	کیفیت دسترسی به حمل و نقل عمومی روستا	۱/۶	۲/۸۵	+۱/۲۵
۹	حدود حفظ بناها و آثار باستانی روستا	۱/۷	۳/۳۹	+۱/۶۹
۱۰	ایجاد و گسترش خیابان و مبادین	۱/۵۴	۳/۰۶	+۱/۵۲
۱۱	تسطیح و توسعه معابر در روستا	۱/۶۲	۳/۲۲	+۱/۶
۱۲	کیفیت راه‌های ارتباطی روستا	۱/۷۲	۳/۳۱	+۱/۵۹
۱۳	تجهیز و بهسازی معابر	۱/۵۵	۳/۱۵	+۱/۶
۱۴	نگهداری از تاسیسات عمومی و اموال و دارایی	۱/۴۷	۲/۶۶	+۱/۱۹
۱۵	ایجاد و احداث تاسیسات تبدیلی	۱/۲۴	۱/۸۹	+۰/۶۵
۱۶	امداد رسانی در مواقع بحرانی	۱/۴۱	۲/۶۲	+۱/۲۱
۱۷	جمع‌آوری و هدایت آبهای سطحی	۱/۶۵	۳/۱۹	+۱/۵۴
۱۸	تسطیح انهار عمومی و مجاری آبها و فاضلاب و...	۱/۶۱	۳/۱۵	+۱/۵۴
۱۹	ایجاد و گسترش فضای سبز در محیط روستا	۱/۶۲	۲/۹۱	+۱/۲۹
۲۰	مکانیابی مناسب خدمات	۱/۷۱	۲/۸۸	+۱/۱۷
۲۱	کیفیت ساخت و ساز مسکن روستا	۱/۴۹	۳/۹۱	+۲/۴۲
۲۲	تثبیت و سنددار شدن املاک در روستا	۱/۴۸	۳/۵۳	+۲/۰۵
۲۳	صدور پروانه ساختمانی و نظارت بر ساخت و ساز	۱/۴۱	۳/۸۸	+۲/۴۷
۲۴	بهسازی و مقاوم سازی مسکن روستا	۱/۴۶	۴/۷۱	+۳/۲۵

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

پس از این یافته‌ها، عملکرد دهیارها به عنوان مدیران اجرایی زمینه ارتقاء توسعه کالبدی در روستاهای مورد مطالعه بخش کردیان مطرح و با استفاده از آزمون t معناداری عملکرد دهیاران از نظر دهیاران و خانوارها در توسعه کالبدی- فضایی مورد ارزیابی قرار گرفته است. (جدول شماره ۶ و ۷).

جدول ۶- نتایج آزمون t عملکرد دهیارها از دیدگاه خانوارها

عملکرد دهیارها از دیدگاه خانوارها	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی داری
					قبل از تشکیل دهیاری‌ها
بعد از تشکیل دهیاری‌ها	۱۲/۹۲	۷/۲۳			

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.



جدول ۷- نتایج آزمون t عملکرد دهیاریها از دیدگاه دهیاران

عملکرد دهیاریها از دیدگاه دهیاران	مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	سطح معنی داری
	قبل از تشکیل دهیاری ها	۶/۰۸	۴/۴۵	۴/۵۲	۰/۰۰۱
	بعد از تشکیل دهیاری ها	۹/۹۲	۸/۱۴		

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

بنابراین بر اساس نتایج به دست آمده، عملکرد دهیاریها بعد از تشکیل دهیاری ها در مقایسه با قبل از آن تا حدودی قابل توجهی پیشرفت داشته است. همچنین نتایج حاصل از جدول شماره ۷ که به بررسی عملکرد دهیاریها در قبل و بعد از تشکیل دهیاریها از دیدگاه دهیاران نشان داده شده است که سطح معناداری به دست آمده کمتر از مقدار خطای مجاز می‌باشد. بنابراین تفاوت معناداری بین قبل و بعد از تشکیل دهیاریها مشاهده می‌شود. بدین صورت که میانگین محاسبه شده در بعد از تشکیل دهیاریها در مقایسه با قبل از آن پیشرفت قابل توجهی داشته است. و در نهایت فرضیه فوق مورد تأیید قرار گرفت.

### نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها:

در این پژوهش هدف ارزیابی عملکرد دهیاریها در توسعه کالبدی- فضایی سکونتگاه‌های روستایی در بخش کردیان بود که با تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌های دهیاران، شوراها و خانوارها بوسیله آزمون T مورد بررسی قرار گرفت. تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها نشان داد که: ایجاد دهیاریها تسهیلات و امکانات را برای روستائیان فراهم آورده است. نتایج مبین آن است که بین عملکرد دهیاریها و توسعه کالبدی- فضایی روستاهای بخش مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد و این ارتباط مستقیم و مثبت می‌باشد، از سوی دیگر بین نوع شاخص‌های مؤثر در ارزیابی عملکرد دهیاریها و پیشبرد روند توسعه روستاها تفاوت قابل ملاحظه‌ای وجود دارد. همچنین از دیدگاه سرپرست خانوارها مشخص گردید که قبل از تشکیل دهیاریها وضعیت روستاها در حد پایینی ارزیابی شده بود و اکثریت پاسخگویان از عملکرد دهیاریها رضایت کمی داشتند و بعد از تشکیل دهیاریها نیز یافته‌ها نشان داد که تغییرات زیادی صورت گرفته و وضعیت روستا در از نظر کیفیت دسترسی به خدمات فرهنگی- مذهبی، آموزشی، بهداشتی- درمانی، خدماتی- رفاهی، اداری- انتظامی، تجاری، خدمات عمومی، حمل و نقل و آثار باستانی، توسعه معابر، و همچنین از نظر ساخت و سازها و حد مطلوبی توسعه یافته است. نتایج پرسشنامه مخصوص دهیاران حاکی از آن است که از دیدگاه دهیاران تغییرات چشمگیری در بهبود وضعیت در بعد کالبدی- فضایی مرتبط با توسعه روستا بعد از تشکیل دهیاریها به وجود آمده است. خلاصه اینکه نقش دهیاریها در ارتباط با توسعه روستایی تا حدود زیادی رضایتبخش بوده است. البته در شاخص کالبدی- فضایی، ضعفهایی در عملکرد دهیاریها مشهود است که از دلایل آن عدم همکاری مردم با دهیاری و کمبود بودجه و اعتبار است. بنابراین پیشنهادات زیر مطرح می‌شود:

- دهیاریها باید در ارائه و توزیع خدمات به محلات و بخش‌های مختلف روستا فرهنگ عدالت توزیعی را رعایت کند.
- تا حد ممکن باید مدیریت روستا در دهیاری متمرکز شود. همه باید نهاد را به عنوان عنصر تسهیل کننده روابط بین مردم و دولت بپذیرند. در نهایت، دهیاری متولی روستا است و باید همه امور روستا با هماهنگی این نهاد انجام پذیرد، و سایر سازمان‌های دولتی مربوط به روستا نیز نسبت به این مدیریت واحد کمال همکاری و هماهنگی را داشته باشند.
- مشارکت مردم در مدیریت روستایی یکی از محورها و اهداف اساسی در مدیریت نوین روستایی است. بنابراین لازم است، مشارکت‌های مردمی در تمامی مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و بهره‌برداری مورد تأکید قرار گیرد، و همچنین تدوین یک برنامه جامع و قانونمند متناسب با شرایط منطقه با کمک دهیاران بخش کردیان شهرستان جهرم تهیه گردد.
- به دلیل واقع شدن روستاهای بخش کردیان در منطقه گرمسیری لزوم توجه به تخصیص اعتبارات به دهیاریها مشاهده می‌شود. روستاهایی که در مناطق گرم و خشک قرار دارند، به علت خشکسالی‌ها توان اقتصادی کمتری دارند و هم از این رو ساکنان روستاها نمی‌توانند در درآمد دهیاری مشارکت داشته باشند.

### منابع و مأخذ:

۱. آسایش، حسین (۱۳۸۲): کارگاه برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات پیام نور، چاپ پنجم، تهران.

۲. ازکیا، مصطفی (۱۳۸۴): مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، تهران.
۳. افراخته، حسن (پاییز ۱۳۹۱): «اقتصاد فضا و توسعه روستایی»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یکم، شماره ۱، تهران، صص ۵۴-۳۹.
۴. ایمانی جاجرمی، حسین و مجید عبداللهی (پاییز ۱۳۸۸): «بررسی تحولات مدیریت روستایی در ایران از مشروطیت تا زمان حاضر»، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۲، تهران، صص ۲۴۴-۲۲۱.
۵. تقدیسی، احمد، سوری، فرشاد، و سید اسکندر صیدیایی (پاییز ۱۳۹۰): «ارزیابی و تحلیل میزان رضایت مندی مردم نسبت به عملکرد کالبدی-زیست محیطی دهیاران در توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش کونانی شهرستان کوهدشت)»، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه ریزی توسعه روستایی، مشهد.
۶. تودارو، مایکل (۱۳۸۱): توسعه اقتصادی در جهان سوم، ترجمه: غلامعلی فرجادی، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، چاپ اول، تهران.
۷. دربان آستانه، علیرضا (۱۳۸۴): «جایگاه مدیریت روستایی در برنامه چهارم توسعه»، ماهنامه آموزشی ترویجی دهیارها، سال سوم، شماره ۱۵، تهران.
۸. رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۰): مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، چاپ چهارم، تهران.
۹. رضوی، سیدحسن (۱۳۸۲): «روستا، فقر و توسعه»، فصلنامه روستا توسعه، شماره ۵۳، تهران.
۱۰. صیدالی، محسن، صادقی، غلام و زهرا میرزایی (تابستان ۱۳۹۰): «جایگاه مدیریت در پیشبرد اهداف توسعه روستایی (مطالعه موردی: روستای جوانمردی (شهرستان لردگان)»، فصلنامه برنامه ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، مردودشت، صص ۹۱-۷۹.
۱۱. طالب، مهدی (۱۳۷۶): مدیریت روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
۱۲. فال سلیمان، محمود، مرادی، محمود و غلامرضا کاووسی (پاییز ۱۳۹۰): «بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت توسعه روستایی با تأکید بر ابعاد و شاخص های اقتصادی، اجتماعی و محیطی - کالبدی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بیرجند)»، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه ریزی توسعه روستایی، مشهد.
۱۳. قدیری معصوم، مجتبی و وحید ریاحی (زمستان ۱۳۸۳): «بررسی محورها و چالش های مدیریت روستایی در ایران»، مجله پژوهش های جغرافیایی، سال سی و ششم، شماره ۵۰، تهران، صص ۱۹۷-۱۷۷.
۱۴. کرمی نسب، صدیقه (۱۳۹۱): بررسی و ارزیابی عملکرد دهیارها در توسعه کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش کردیان شهرستان جهرم، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران).
۱۵. مطیعی لنگرودی، سید حسن و زهرا حیدری (پاییز ۱۳۹۱): «متنوع سازی اقتصاد روستاهای ساحلی با تأکید بر گردشگری صیادی»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یکم، شماره ۱، تهران، صص ۳۷-۱۹.
۱۶. مؤمنی، فرشاد (۱۳۹۱): «توزیع نامتقارن رانت نفتی و توسعه روستایی»، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال یکم، شماره ۱، تهران، صص ۶۸-۵۵.
۱۷. مهدوی، مسعود و علی اکبر نجفی کافی (پاییز ۱۳۸۴): «دهیاری ها، تجربه ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران (نمونه موردی: دهیاری های استان آذربایجان غربی)»، مجله پژوهش های جغرافیایی، سال ۳۷، شماره ۵۳، تهران، صص ۳۹-۲۱.
۱۸. نعمتی، مرتضی و سیدعلی بدری (بهار ۱۳۸۶): «ارزیابی نقش کارکردی نظام نوین مدیریت روستایی (مقایسه تطبیقی دهیاری های فعال در روستاهای کوچک و بزرگ مطالعه موردی: استان گلستان)»، مجله پژوهش های جغرافیایی، سال سی و نهم، شماره ۵۹، تهران، صص ۱۷۶-۱۶۱.
۱۹. هاشمی، سیدسعید و دیگران (بهار ۱۳۹۰): «تبیین نقش دهیاری ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: بهاباد استان یزد)»، مجله پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره یکم، تهران، صص ۱۱۴-۹۳.